

דרשונני וז'וז

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאמנים העלי' המחשבה

גיליון מס' 14
פרשת כי תצא

מושכל ראשון

דבר המערכת

הניגון שבלב

"מעשה בשני אחים" – פתח הרה"ק מרוזין ז"ע את משלו - שביניהם לא שררה השלום והשלום, מריבה ישנה היתה ביניהם.

ויהי היום, ובתו היחידה של האח הגדול ראובן באה בקשרי השידוכין, השמועה הגיעה לאוזניו של האח הצעיר משה, ושמחה את לבו, אך למרות ש'שמחה מסטרא דא' עדיין יש את המריבה מסטרא דא, ומשכך למרות שבתוך תוכו שמח בשמחתו של אחיו, לא חשב לבוא להשתתף בשמחתו, כך הלפו הימים ותאריך החתונה התקרב, אבל ככל שהתאריך הלך וקרב החלו ההרהורים תוקפים את משה - האמנם לא אשתתף בשמחתו הגדולה של אחי?..

גם ראובן לא היה רגוע, אך מסיבה אחרת לגמרי - והיא החלטתו שמריבה לחדוד ושמחה לחדוד, אנחנו אמנם רבים כל השנה, אבל בעת שמחה, חשוב לי לראות את אחי בא ומשתתף, אך מחשבות לחדוד ומעשים לחדוד, הוא ידע כי קשה מאוד יהיה לשכנע את אחיו לבוא לשמחה ולשכוח ולו לרגע, את כל התקופה הארוכה של המחלוקות והכאבים...

ואכן את אשר יגורנו בא, בהגיע יום החתונה גמלה ההחלטה בלבו של משה כי בשום פנים ואופן לא יבוא לחתונתו של אחיו, חתונה או לא - אבל מריבה של שנים אי אפשר למחוק בן לילה... וכך מוקדם בערב כבר לבש את כתונת השינה ונכנס למיטה, כך לא יתקפו אותו הרהורי חרטה על החלטתו להיעדר מהשמחה הגדולה... אך לפתע התעורר לרטט צלילי ניגון מוכר, ניגון מוכר עד כאב... ניגונו של אבא, הניגון הקבוע אותו היה שור אביהם בדמעות כל ליל שבת...

וכך מצא את עצמו משה אחרי כמה דקות של תהיה וחיפוש אחר מקור הניגון, עודו לבוש בכתונתו - בחופת בתו היחידה של אחיו, לשם הוליכו לבו...

איי משה'לה משה'לה, סיים הרה"ק מרוזין את משלו - הלא בתוך ליבך היטב ידעת שבסופו של דבר תבוא גם תבוא לחתונה, מדוע לא יכולת להתכונן, ולבוא בבגד קצת יותר מוכבד...
♦♦♦

אמנם הסיומת הזו היא הסיומת הידועה למשל, ומזה אנו לומדים את חשיבות ההכנה להיילינג טעג' הבאים לקראתינו, אך ישנה נקודה נוספת חשובה לא פחות, שאנו יכולים ללמוד מתוך משלו הנודע של הר'ז'ינער', והיא תענה על השאלה כיצד אכן נתעורר מבעוד מאוד. ונראה זאת על ידי הארת נקודה נוספת במשל והיא שמה שבסוף משך את לבו של האח להגיע לשמחה הגדולה, לא היו דברי שכנוע ארוכים או הזמנות מיוחדות, אלא הניגון... אותו ניגון עתיק מבית אבא, שבה כבחבלי קסם את לבו...

ואכן זה לא רק במשל אלא זו היא הדרך להתעורר גם בנמשל, שרואים אנו להדיא שכמה שילמד האדם ספרי מוסר בשביל להתעורר לקראת הימים הנוראים הבאים עלינו לטובה, מה שיעורר את נשמתו באמת יהיה הזכרת אותו 'מארש' מיוחד שזכה לשמוע מפי רבו בשנה שעברה... אותו זמזום נגעועים של 'הבן יקיר לי אפרים עם ילד שעשועים' בתנועת הנוסח הייחודית, היא תפתח את לבו, והיא זו שתסעיד את רוחו...

בתוכן העלון:

האם
אפשר
לצוות
להאמין?

2 מדור
מחשבת
יסוד

לימוד
ובירור חכמת
האומות

4 מדור
מחשבת
הפרשה

התפילה,
אמצעי
או תכלית
החיים?

6 מדור
מחשבת
מצווה

שמו האמיתי
של רבינו
בחי

8 מדור
עקבות
המחשבה

העיקר הראשון: מציאות ה'

בפרקים הקודמים עסקנו בחקר התפשטות והתקבלות י"ג עיקרי האמונה בקרב העם, וראינו את דברי רבותינו בגודל חובת לימוד הי"ג העיקרים, עד שאמרנו שרוח הקודש הופיעה בבית מדרשו של הרמב"ם בעת שייסד את הי"ג עיקרים, ולכן זכה הוא והתקבלה שיטתו בעניין מניין העיקרים בכל תפוצות ישראל. בפרק זה ניגש ברתת ובזיע אל הקודש להביא ולבאר את העיקר הראשון שבי"ג העיקרים, והוא האמונה בעצם מציאות הבורא יתברך שמו. וראשית כל נקדים שבוודאי לא נוכל להקיף כאן את כל עומק העיקרים ואין בפרקים הבאים אלא ביאור תמציתי עד כמה שידינו מגעת, ובוודאי שהרוצה להחכים יפתח ויראה דברים אלו בספרים הק' עצמם ובאותיות המחכימות.

לשון קדשו של הרמב"ם

ראשית כל נביא את לשונו של הרמב"ם בסוף ההקדמה לפרק חלק ששם מביא רבינו את י"ג העיקרים בתמצות (ואח"כ נבארה בקצרה) וז"ל: "וממה שצריך שנזכור בכאן, והוא הראוי מכל המקומות, שעיקרי דתנו ויסודותיה שלושה עשר יסודות. היסוד הראשון מציאות הבורא יתברך. והוא, שיש שם מצוי בשלמות ביותר שבאופני המציאות. והוא עילת מציאות הנמצאים כולם, ובו קיום מציאותם, וממנו נמשכת עמידתם. ואלו העלינו בדעתנו הסתלקות מציאותו, היתה בטלה מציאות כל נמצא, ולא היה נשאר מכה עצמו במציאות. ואלו העלינו בדעתנו סלוק הנמצאים כולם זולתו, לא היתה בטלה מציאות יתעלה ולא היתה נגרעת, כי הוא יתעלה קיים מצד עצמו ואינו נזקק במציאותו לזולתו. וכל מה שזולתו מן השכלים, כלומר המלאכים וגרמי הגלגלים ומה שלמטה מהם, הכל נצרך במציאותו אליו. וזה היסוד הראשון, הוא שהורה עליו בדבור (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלוהיך".

ביאור העיקר הראשון

"וממה שצריך שנזכור בכאן, והוא הראוי מכל המקומות, שעיקרי דתנו ויסודותיה שלושה עשר יסודות. רבינו נקט כאן שני לשונות, עיקרים ויסודות. "עיקר" פירושו מקור ושורש, ו"יסוד" פירושו בסיס שעליו נבנה הבניין, וכן עקרון שעל פיו נוהגים. נמצא שכונת הרמב"ם ש"ג העיקרים הם היסודות שעליהם עומדת התורה, (שבבעדי היסוד יפול הבניין) והם המקור והשורש למצוותיה, ולפי זה נבין שלמרות שישנם עוד הרבה אמונות הכתובות בתורה, והכופר אפילו בדבר אחד ממה שכתוב בתורה הוא מין, מ"מ מנה רבינו כאן רק את י"ג הללו שהם היסודות, ולא ח"ו שרק בי"ג עיקרים אלו חובה להאמין. [אמנם ר' חסדאי קרשקש בספרו אור ה' הקשה על ביאור זה שאם כן לא כל הי"ג הן כאלו אלא רק ז' או ח' הם יסודות, עיי"ש].

היסוד הראשון מציאות הבורא יתברך, גם במורה נבוכים (ח"א פרק ס"ט) נוקט הרמב"ם לשון "בורא" על השי"ת בדברו על היותו ממציא במציאותו כל נמצא, וז"ל שם, "כי במציאות הבורא הכל נמצא, והוא מתמיד עמידתו בענין אשר יכונה בשפע", עכ"ל. וכונתו של רבינו בנקטו על האלוהות לשון 'בורא', אינה הוראה על חידוש העולם, שהרי זהו יסוד בפני עצמו שאותו ימנה רבינו להלן. אלא כונתו של רבינו כאן היא שהשי"ת הוא צורת העולם. (צורה במשנתו של הרמב"ם הכונה לחלק הפנימי שבדבר, ולא לאוסף ההגדרות החיצוניים כגון אוויר רוחב וכו', וכך מבאר

כאשר יצא לצורך כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורך, כי אף שידינו מסולקת הימנו והולך לו בשוק, הכלי קיים בתבניתו וצלמו ממש כאשר יצא מידי הצורך. כך מדמין הסכלים האלו מעשה שמים וארץ, אך טח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו, שהוא יש מיש רק שמשנה הצורה והתמונה מתמונת חתיכת כסף לתמונת כלי, למעשה שמים וארץ שהוא יש מאין. והוא פלא גדול יותר מקריעת ים סוף עד"מ, שהולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים ונצבו כמו נד וכחומה, ואילו הפסיק ה' את הרוח, כרגע היו המים חוזרים וניגרים במורד כדרכם וטבעם ולא קמו כחומה... וכל שכן וק"ו בבריאת יש מאין שהיא למעלה מהטבע והפלא ופלא יותר מקריעת ים סוף על אחת כמה וכמה שבהסתלקות כח הבורא מן הנברא חס ושלוש ישוב הנברא לאין ואפס ממש, אלא צריך להיות כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו, ע"כ לשונו.

בהסתלקות כח
הבורא מן
הנברא חס ושלוש
ישוב הנברא
לאין ואפס
ממש

וכל מה שזולתו מן השכלים, כלומר המלאכים וגרמי הגלגלים ומה שלמטה מהם, הכל נצרך במציאותו אליו. בדברים אלו מוסיף רבינו שגם כל המלאכים והגלגלים הכל קיים רק במציאותו יתברך, ולא יתפתו לחשוב שכאילו להם יש כן צורה וכח עצמי. וזה היסוד הראשון, הוא שהורה עליו בדבור (שמות כ, ב) "אנכי ה'". כאן מדגיש רבינו שהאמונה ביסוד הזה זה מצווה מן התורה וכפי שכתב בהלכות יסודי התורה (פרק א' הלכה ה') "ידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר "אנכי ה' אלהיך". וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עבר בלא תעשה, שנאמר "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". וכפר בעיקר, שזה הוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו". וכן כתב בספר המצוות (עשה א), "המצווה הראשונה היא הציווי אשר ציוונו להאמין האלוהות, והוא שנאמין שיש שם עילה וסיבה, הוא פועל לכל הנמצאות, והוא אמרו ית' "אנכי ה' אלהיך".

והביא רבינו שם ראייה שאף מצוה זו היא מכלל המצוות אף שקודמת להם וחולק בזה על כמה ראשונים שסוברים שאי אפשר לצוות ולחייב על האמונה, שהרי אם אינו מאמין בה' למה יציית לציווי ועיין שהארכנו בזה במדור טעמי המצוות במצוות אמונת ה'.

הרמב"ם במורה נבוכים (פרק א') שעל חלק הצורה נאמר שהקב"ה ברא את האדם בצלמו, וביסודי התורה (פרק ד' הלכה ה') כתב "נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו הק-ל, והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו, ועל צורה זו נאמר בתורה 'עשה אדם בצלמנו כדמותנו' (ואכמ"ל)

והוא, שיש שם מצוי בשלמות ביותר שבאופני המציאות. והוא עילת מציאות הנמצאים כולם, ובו קיום מציאותם, וממנו נמשכת עמידתם. ואלו העלינו בדעתנו הסתלקות מציאותו, היתה בטלה מציאות כל נמצא, ולא היה נשאר מכה עצמו במציאות. ואלו העלינו בדעתנו סלוק הנמצאים כולם זולתו, לא היתה בטלה מציאות יתעלה ולא היתה נגרעת, כי הוא יתעלה קיים מצד עצמו ואינו נזקק במציאותו לזולתו.

גם בדברים אלו אין כונת רבינו לאמונה שהקב"ה חידש וברא את העולם (שזו יסוד בפני עצמו וכלל), שהרי אם הכוונה להיותו מחדש העולם בתחילת הבריאה מהו ההכרח ש'אילו העלנו בדעתנו הסתלקות מציאותו היתה בטלה מציאות כל נמצא, והלא רואים אנו רבות שפעולה ממשיכה להתקיים גם לאחר מות והתבטלות מפעילו וכן שמוצר יכול להמשיך להתקיים בלי קשר לקיום מייצרו.

אלא כונת רבינו ליסוד הידוע (ושעקב חוסר ידיעת רבים נחשב בזמנינו לזוארט חסיד) ואינם יודעים שיסוד זה כבר בא מבית מדרשם של רבותינו הראשונים, שהקב"ה מהווה ומחיה את כל העולמות בכל רגע ורגע, וזה כונת דברי רבינו במילים 'ממנו נמשכת עמידתם, וכמו שתרגם רשב"ת 'כח הקיום', ועומק כונת רבינו, שמצד עצמם אין למציאות המשך, וצריכים לחזור אל האין, ורק מכה מציאות ה' שהוא הצורה התוכן והפנימיות שלהם כנ"ל, הולכת ונמשכת ללא הפסק עמידתם והישארותם.

וע"ע בשער היחוד והאמונה לבעל התניא (פרק ב'), שחרט עלי ספר יסוד זה בדברים חוצבים להתבונן, וז"ל: והנה מכאן תשובת המינים וגילוי שורש טעות הכופרים בהשגחה פרטית ובאותות ומופתי התורה שטועים בדמיונם הכוזב שמדמין מעשה ה' עושה שמים וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו. כי

יפת אלוקים ליפת ביאור פרשת 'אשת יפת תואר' על דרך העבודה

התורה הק' פותחת את פרשתנו בפרשת אשת יפת תואר, ובהיתר שהתירה התורה לקחתה, וכבר נשתברו קולמוסים בביאור פרשה זו, ומה מהות ההיתר שנתנה התורה וכדברי חז"ל 'שלא דיברה תורה אלא נגד יצר הרע' - והלא כל מגמתנו בעוה"ז זה לשבר את הטבע ולהילחם נגד היצר הרע, וכבר עמדו רבים על קושיא זו, ואף אנו נבאר פרשה זו על פי דרך העבודה, ונראה איך שדווקא פרשה זו שאינה נוהגת בזמנינו, מדריכה לנו מהי דעת תורה באחד הנושאים היותר עמומים ומעורפלים בדורנו.

הנקודות הצריכות ביאור בפרשתנו

- והנה ישנם כמה דקדוקים נוספים בפרשה שצריך להבינם.
- התורה הק' פותחת את הפסוק "כי תצא למלחמה על אויביך" בלשון רבים, ומסיימת בלשון יחיד "ונתתה ה' אלקיך בידך".
  - כתוב בפסוק "וראית בשביה אשת יפת תואר", וצ"ב שהלא בפשטות היו אמורים לכתוב 'אשה יפת תואר', (וכבר הקשה רש"י הק' קושיא זו, עיי"ש)
  - "ונתתה ה' אלקיך בידך ושבת 'שבי' צריך להבין מה פירוש המילים ושבת שבי, שמשמע ששבו משהו שהיה שבי אצל, שאם לא כן היתה התורה צריכה לכתוב ושבת שבי.
  - ונסיים בנקודה הכי קשה להבנה בפרשתנו היא מדוע חרגה כאן התורה מדרכה, שהרי על פניו נראה שהתורה התירה כאן דבר אסור משום שלא יוכלו לעמוד בכך, והלא זה תכלית האדם בעולמו שילחם נגד היצר הרע.

לימוד ובירור חכמות חיצוניות

יתבאר על פי הידוע שהחכמה נקראת אשה, וכדברי הרמב"ם לר"י מלונגיל (באגרותיו על לימודי בחכמות הגויים לצד אהבתו את התורה, וז"ל, "בטרם אוצר בבטן התורה ידעתי... והיא אילת אהבי ואשת נעורי אשר באהבתה שגיתי מבחוריי, ואף גם זאת הרבה נשים נכריות נעשו לה צרות, מואביות עמוניות אדומיות צידוניות חתיות, והש"ת יודע כי לא נלקחו מתחילה אלא להיותן לה לרקחות ולטבחות וכז". ועל פי זה נראה לבאר שפרשה זו באה ללמדנו מהי סדר המלחמה עם אומויות העולם בעניין לימוד חכמתם, ואיווהי דרך ישרה שיבור לו האדם בנוגע לבירור החכמות החיצוניות.

וראשית כל יובן מדוע התחילה התורה בלשון רבים 'כי תצא למלחמה על אויביך' וסיימה בלשון יחיד 'ונתתה ה' אלקיך בידך', שהרי לבירור זה פנים רבות וכל דור ודור המלחמה מתחדשת באופנים אחרים, אמנם מצד שני צריך

לדעת שהכל מגיע מאותו שורש וכל המלחמות שיש בעניין זה בכל דור ודור באמת הינם מלחמה אחת, ולכן פתחה התורה בלשון רבים וסיימה בלשון יחיד. ולקמן נברר מהי הדרך שהתורה מורה לנו בעניין זה ולפי זה נוכל להתיי גם את שאר הקושיות.

קבל את האמת ממי שאמרה

והנה הרמב"ם בהקדמת חיבורו 'שמונה פרקים' כתב וז"ל: "ודע, שהדברים אשר אומר בפרקים אלו, ובמה שיבא טן הפירוש, אינם דברים בדותיים מעצמי, ולא פירושים שחדשתים, אמנם הם עניינים לקטנים מדברי חכמים במדרשות ותלמוד וזולתם מחבוריהם, ומדברי הפילוסופים גם כן, הקדמונים והחדשים, מחיבורי הרבה בני אדם, ושמע האמת ממי שאמר" עכ"ל, וכדברים האלו כתב הרמב"ם ביד החזקה (פ"ז מקדוש החדש הלכה כ"ד) "ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי, ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר, בין שחברו אותו נביאים בין שהברו אותם גוים, שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמתתו בראיות שאין בהם דופי", ולכאורה מקופיא נראים דברי הרמב"ם הללו קשים מאוד.

שורש חכמת האומות זה מצד הקדושה

אמנם עניין זה יתבאר על פי האור שהאיר לנו אור שבעת הימים זיעועכ"א, שהראה לדעת שאמונתנו בזה ש"ה הוא האלקים בשמיים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, אין הכוונה רק שאין עוד אלוה, והיינו בורא ומנהיג אחר מלבדו ח"ו, אלא שאין כלל דבר ומציאות בעולם זולת חיות אלהות יתברך הממלא כל עולמין וסובב כל עלמין, וכל הנבראים הם חלקי אורו יתברך ממש, ולכן כל הפסוקים כמו (וידימה כג, כד) 'את השמים ואת הארץ אני מלא', או (ישעיה ג, א) 'מלא כל הארץ כבוד', הם כפשוטם ממש, שכוונתם כי אורו נמצא בכל מקום בעליונים ובתחתונים, ולא כמו שהיו שפירשו שהכוונה רק להשגחתו או לפעולותיו וכדל, והוא עצמו יושב בשמים ומגביהו לשבת. וביסוד זה היה הבעש"ט הק' מלמד לתלמידיו איך להשתמש בכל ענין בעולם לשם שמים, ושכל דבר מדומם צומח חי ומדבר אפשר לתקנו ולהעלות הניצוצות על ידי שידועים שפנימיותו היא אלוהות ממש.

ועל פי יסוד זה נוכל להבין את דברי הרמב"ם שהורה שיש לקבל את דברי האמת גם מהחכמות החיצוניות, משום שגם בתוך טומאת חכמת העכ"ם יש ניצוצות של קדושה

וצד טוב, וכדברי הר"ק ר' צדוק הכהן מלובלין ז"ע (פרי צדיק, דברים אות ד), וז"ל, "ובחכמת יונית היה בו גם כן ניצוץ מועט מהטוב, שמוזה הוציאו מהם הרמב"ם וכדומה מחכמי ישראל, עכ"ל.

מקור החכמות החיצוניות - מחכמי ישראל

וכשנעיין נראה עוד יותר מכך, שלא רק שיש בחכמת העכ"ם שורש טוב, אלא שכל חכמתם מגיעה מחכמי ישראל, וגזולה היא בידם.

וכמו שראינו בספר העיבור לראב"ח הנשיא (מאמר ב שער ג), לאחר שהאר"ק לדבר מן ההתאמה שישנה בין דברי חכמי ישראל לדברי חכמי אומות העולם, סיים וכתב: "ולא הבאתי כל הדברים האלה להביא חיזוק לדברי רבותינו ז"ל כי דבריהם אינם צריכים חיזוק וכו', אבל כל העניין הזה להודיעך שכל חכמי גוים המשכילים בדבר חכמה למדו החכמה ההיא מרבותינו",

וכן מצאנו ביתר הרבה בספר המעלות לרבינו יוסף שם טוב אבן פאקלירה: "ואני חושב, והוא האמת, כי הפילוסופים הקדמונים מאוד, קיבלו הפילוסופיא ממש ועברו ואברהם אבינו ע"ה ושאר האבות, וכל שכן משלמה המלך ומחכמים שהיו בדורו, וכבר זכרו כל זה מקצתם. וידוע הוא כי בימי שלמה ע"ה היו באים מארבע פינות העולם לשמוע חכמתו וכו', וכל אחד מהם כשהיה שומע דבר ממנו או בשמו היה כותבו בלשונו וכו', ובטלמיס זכר, כי הוא שלח לכהנים בירושלים להעתיק לו ללשונו ספרי החכמות שהיו שם".

ומי לנו גדול מריה"ל שכתב בכוזרי (מאמר ב אות סו): "ומה תאמר בחכמת שלמה, וכבר דיבר על כל החכמות בכה אלהי ושכלי וטבעי, והיו אנשי העולם באים אליו להעתיק חכמתו אל האומות עד הודו, וכל החכמות הועתקו שרשיהן וכללם מאיתנו אל השכדים תחילה, ואחר כך אל פרס ומדי, ואחר כך אל יון, ואחר כך אל רומי, ולאורך הזמן רוב המיצועים, לא נזכר בחכמות שהם הועתקו מן העברים".

הדרך לברר חכמה חיצונית

ועל פי היסודות שראינו יתבאר שזה מה שהתורה באה ללמדנו בפרשה זו, וכפי שהוקדם שהחכמה נקראת אשה, ובאה התורה ללמדנו שאכן יש לפעמים שצריך להיכנס ללימוד חכמות חיצוניות כדי לבררם אמנם הדרך לברר חכמות אלו זה רק בהקדם שני תנאים.

- כדי להגיע על ידי כך לידעת ה', וכדברי הרמב"ם בשמונה פרקים (פרק ה) "ראוי לאדם להעביד כוחות נפשו כולם לפי הדעת, כפי שהקדמנו בפרק אשר לפני זה, ולשים לנגד עיניו תכלית אחת, והיא השגת ה', יתפאר ויתרומם, כפי יכולת האדם וכו'. וכן כל מה שילמדוהו מן החכמות והידיעות, אלה מהן שהן דרך לתכלית ההיא, אין מה לדבר בהן, ומה שאין בו תועלת לתכלית ההיא, כמו שאלות האלגברה, וספר חתכי החרוט, והתחבולות, והריבוי בשאלות ההנדסה, ומשיכת המשקלים, והרבה כיוצא בזה, תהיה הכוונה בו חידוד השכל, עד שיושג לאדם קנין ידיעת היקף המופתי מזולתו, ויהיה לו זה דרך להגיע בה אל

מחשבת הפרשה

מאצרים של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

ידיעת אמיתות מציאותו יתעלה", עכ"ל.

ב. למאס חכמת העכו"ם בעיניו קודם שנסע ללמדה שכל עוד היא נושאת הן

בעיני האדם ויפה היא בעיניו, קרוב הוא ליפול אף בהבלים ובדברי הכפירה שבה, ולכן ציוותה התורה וגילחה את ראשה ועשתה את ציפורניה, שאלו הם פעולות מנגות, שרק על ידי כך ישמר שלא ליפול ברשתם של העכ"ם. וכפי שעשה הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג פרק י"ז) שכתב על מיאוסם של העכ"ם ועל היותם שטופים בחאות הבהמיות הירדות ביותר עד כדי כך שכתב "כי רוב מחשבות הנודעים מאנשי החכמה, נטרדות בהנאות זה החוש (היינו שמחשבותיהם מבולבלות בגלל שהם משועבדים לתאוהם השפלה) ונכספות אליה". ורק בהקדם שני תנאים אלו יוכל האדם לברר וללקט דברי האמת מחכמתם.

צד הסכנה בחכמות חיצוניות להמון העם

אך מ"מ ראוי לסייג שמצאנו אזהרות חמורות אצל חלק מהקדמונים, לבל יקרב כל אחד לעסק זה.

וביניהם רבינו הרמב"ם גופיה, שגילה דעתו שלכתחילה אין ללמוד חכמת האומות, ומי שיכול להשיג את החכמה מהתורה - עדיף, וכדבריו בהלכות קידוש החדש (סוף פרק ט"ו), לאחר שביאר כל דרכי חכמת התכונה מתוך דברי חכמי יוון, וז"ל: "הרי ביארנו חשבונות כל הדרכים שצריכין להם בידיעת הראייה ובחקירת העדים, כדי שיהיה הכל ידוע למבינים ולא יחסרו דרך מדרכי התורה, ולא ישוטטו לבקש אחריה בספרים אחרים, ודרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה", עכ"ל.

ביאור הנקודות הצריכות ביאור בפרשתנו

ובאור ביאור זה נראה שלא קשה מידי בפרשתנו, שוודאי לא התירה כאן התורה דבר אסור רק בגלל יצרו הרע של האדם, אלא כמו שראינו שבידור זה הוא בירור נצרך משום ששורש החכמה הוא היא בקדושה. וכן לא קשה מה שהקשינו בראשונה למה פתחה התורה בלשון רבים וסיימה בלשון יחיד, וכפי שביארנו שזה בא לרמוז שבידור זה מתחדש כל דור באופנים אחרים אך שרשו אחד. וכן נבין מה שכתוב ושבת שבי' שמשמע שהיה שבי' כבר אצל העכ"ם, שאכן כפי שראינו כל החכמות החיצוניות כולם במקורם מישראל ואומות העולם שבו אותם. וכן נבין גם למה נקט הכתוב 'אשת יפת תואר', שמשמע שהיא אשת איש, שאכן חכמה זו כבר ברשות ישראל מלפנים, ועתה המטרה היא רק לבררה ולהעלותה אל שורשה העליון.

(מעובד ע"פ ספר רצון משה)

התפילה - תכלית החיים התפילה במשנתו של ריה"ל

התפילה - לב הזמן ופריז

כאשר בא ריה"ל לתאר ולהגדיר מהו עובד אלוהים, הוא מבאר שעיקר עניינו הוא להדבק בעניינים רוחניים, וזוהי עבודת התכלית והעונג הגדול, אמנם הוא אף מתעסק בענייני הגוף, הן משום ההכרח לפרנסה והן מפני שגופו דורש זאת ממנו כדי לספק את צרכיו הגופניים כולם וכדלהלן, אך מטרתו העיקרית היא הרגעים בהם הוא מתעלה למעלות רוחניות.

הרגעים המדוברים בהם הוא מגיע למדרגות רוחניות גבוהות הן בשעת התפילה, תפילתו של האדם ההרמוני והטהור היא תפילה מדויקת ומכוונת, בה הוא מגיע לדבקות מוחלטת באלוקות, ומשום כך הופך זמן התפילה להיות המטרה של האדם, וכל שעויות הופכות להיות הכנה לקראת התפילה שתגיע, וכלשונו הוזהב של רבינו "ותהיה העת ההיא לב זמנו ופריזו, והיה שאר עתותיו כדרכים המגיעים אל העת ההיא, יתאווה קרבתו שבו מתדמה ברוחניים ויהיה מהבהמיים". וכך עובר לו יום שלם עם שלוש תפילות, שבו האדם מכין עצמו לקראת המפגש המיוחד עם אלוהיו, "ויהיה פרי יומנו וילילו השלש עתות ההם של תפלה".

מבואר אפוא שהתפילה היא תכלית מעשה האדם, על כן ברור שחיי נשמתו תלויים בה, ועל כן תיקנו שלש תפילות, בכדי שכל זמן מזמני היום יהיה לו את החיבור הנצרך לו, וכלשון רבינו: "הסדר הזה מהנפש כסדר המזון מהגוף, מתפלל לנפשו וזונו לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפילה עד עת תפלה אחרת, כהתמדת כח סעדת היום עד שיסעד בלילה, ההשוואה של התפילה למזון מלמדת אותנו שאינו מתפלל מגיע למוות רוחני, הנשמה שלו אינה מקבלת את החיבור שהיא צריכה והיא מאבדת את הכוחות הרוחניים שלה.

החסיד הוא האדם המאוזן

ריה"ל מאריך לבאר שעבודת החסיד הינה בכדי להגיע לאיזון, ורק על-ידי כך הוא יכול להגיע לדבקות, נמצא אם כן שההכנה הראויה לתפילה היא האיזון: מהו האיזון? ולשם מה הוא נחוץ לעבודת התפילה?

ובכן, ריה"ל מגדיר את החסיד כמושל במדינה, כלומר, אדם ששולט בכל חושיו וכוחותיו הגופניים והשכליים, ונותן לכל אחד מהם את צרכיו. האדם מורכב מרוח ומגוף, מצרכים רוחניים ושכליים ומצרכים גופניים, ואסור לו להתעלם משום בחינה מבחינות אלה, אדם צריך לאכול לשתות לישון לנגן וכדומה, וכן הוא

צריך ללמוד להתפלל וכדומה, אם יצליח לתת מקום לכל הצרכים שלו הוא יוכל להגיע לאיזון מושלם של כוחותיו, ע"כ הוא צריך לתת לכל כוח שלו את מה שהוא צריך, לא פחות, ובוודאי לא יותר.

זה לשון רבינו: "החסיד הוא מי שהוא מושל... וחסם הכחות התאווים ומנע אותם מן הרבו אחר אשר נתן להם חלקם, והספיק להם מה שימלא חסרונם, מהמאכל המספיק והמשתה המספיק על הדרך השווה גם כן... ונתן לחושים חלקם במה שמועיל לו, ומשמש כדיו ורגליו ולשונו בענין הצורך ובחפצו המועיל, וכן השמע והראות וההרגשה המשתתפת הולכת אחריהם, ואחר כך היצר והרעיון והמחשב והזכרון, ואחר כך הכח החפצי המשתמש בכל אלה, והם משמשים עובדים לחפץ השכל. ולא עזב אחד מאלו הכחות והאברים שירבה במה שהוא מיוחד בו ויפחית הנשאים".

לכאורה, היינו חושבים, שהשאיפה להגיע לאיזון מושלם היא בכדי שיוכל לנהל את גופו על פי השכל הישר והמדויק, ולא על ידי תאוותיו ויצריו, וכך הוא יצליח להגיע להישגים שכליים ורוחניים, כפי ההכנה הטבעית שיש לו לכך כאדם נבון, זהו לכאורה 'האדם השלם', מי שגופו וחומריותו אינם עומדים לו למכשול בפני מעלתו השכלי. החסיד הוא, אפוא, אדם מסודר ושקול, אשר כל מעשיו שקולים בפלס, וזוהי התכלית המעולה ביותר.

אך ריה"ל אינו מסתפק בכך, וכאן הוא מגיע לנקודת השיא בתיאור החסיד: "וכאשר עשה צרכי כל אחד מהם ונתן לטבעיים מה שיספיק להם מהמנוחה והשנה, ולחיוניים מה שיספיק להם מהקיצה והתנועה במעשי העולם, אז יקרא אל עדתו, כמושל הנשמע שקורא אל חילו השומע לעזר לו, להדבק במדרגה שהיא למעלה ממנה, רצוני לומר: המדרגה הא-לקית אשר היא למעלה מהמדרגה השכלית", החסיד מגייס את גופו המאוזן על מנת להידבק במעלה גבוהה יותר מאשר כוחותיו הגופניים, הוא אינו מסתפק במדרגה השכלית הנמצאת בגופו, אלא הוא רוצה להתעלות ולהגיע להידבק במדרגה האלקית, הנמצאת חוץ ממנו.

כיצד מגיעים לדבקות בתפילה?

לפי הנ"ל מבוארת היטב דעת ריה"ל שהתפילה היא מעמד דביקות בו אדם מתייחד עם קונו, וההכנה הראויה לכך היא שכל כוחות הגוף והנפש יקבלו את הנצרך להם ויעמדו על סיפוקם ובמצב מאוזן זה יעמדו הכן לעשות כל אשר יצווה להם ואז מביא האדם את כוחותיו אל הדבקות. אך השאלה שנתורה היא כיצד עושים זאת?

ריה"ל מודריך אותנו כיצד לעשות זאת: "ומישר כלי המחשב ומפנה אותו מכל אשר קדם מהמחשבות העולמיות. ומצוה המדמה להמציא ההדר שבצורות הנמצאות אצלו בעזר הזכרון, לדמות אליו הענין האלקי המבקש, כמו מעמד הר סיני ומעמד אברהם ויצחק בהר המוריה, וכמו משכן משה וסדר העבודה וחול הכבוד בבית המקדש, וזולת זה הרבה". האדם צריך תחלה לרוקן את כל מחשבותיו, עד שמגיע לדיק מחשבתו, ואז בתוך חלל זה הוא שותל דמיון של ענין רוחני גבוה, שמבטא אצלו בנפשו גילוי של אלוקות.

וכאן אנו מגיעים לתפילה עצמה, לאחר שהגיע האדם לשלמות ולהרמוניה, ויציר לעצמו ענין רוחני, ושטרם בכוח הזיכרון, או אז יגיע למצב של קדושה ואמיתות מיוחדת, מצב בו התפילה נובעת מתוכיותו החוצה, "ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה לא יוסף עליו, ולא יבטא בתפלתו על דרך המנהג והטבע כמו הזרזיר והבבטא (=תוכי) אלא עם כל מלה מחשבה וכוונה בה".

מדוע אנו מבקשים בתפילה?

לאחר שהעמדנו בצורה ברורה שהתפילה כשמו כן היא, קשר, ומהות הקשר הוא דבקות, יש לנו לשאול: כיצד עולה הדביקות בקנה אחד עם בקשת הצרכים האישיים, ונחודד, דביקות משמעותו ביטול התחנות והתאחדות עם העליון (=הקל), ובקשת צרכים עניינה דאגה והתמסרות לאגו האישי של האדם, וזוהי תנועה הפוכה לשדל את העליון לטובת התחנות, וביותר תתעצם השאלה במשנת ריה"ל, שמדגיש שעיקר התפילה הינה תפילה שמונה-עשרה, והרי בה העיקר הם י"ג ברכות אמצעיות שבהם יש בקשת צרכים, וזוהי התפילה.

וכדי לברר נקודה זו יש לנו לדייק בדברי הלוי, בבואו להסביר את סדר התפילה, כשמבחינתו נקודת התפילה היא תפילת העמידה, אך ריה"ל רואה כחובה להקדים לכך את הבנת ברכת יוצר המאורות וכן ברכת 'אהבת עולם' שדרך זה יובן איכות התפילה.

ריה"ל מודקדק ומעמיק בהבנת הענין, ומראה לנו את ההיגיון והקשר הפנימי בין שתי ברכות אלה, החיבור בין הטבע והבריאה לאלוקים וזה לחיבור בין עם ישראל והאלוקים, אלו ואלו הם משרתי של הקב"ה ועושי רצונו בעולם. כשם שהטבע כולו, על כל מרכיביו וכוחותיו העצומים של מרותו של הבורא, כך עם ישראל נברא באופן מיוחד וניתן בו 'הענין האלקי', על מנת שיישא את שם השם בעולם, בעולם העליון אלה הם גרמי השמים והמלאכים, ואילו בעולם התחתון זהו עם ישראל, כך בחר הקב"ה להנהיג את עולמו - הן בעליונים והן בתחתונים, וכשם שעולם הטבע פועל כסדרו, ללא הפסק וללא הפוגה מכוחו של הבורא, בחכמה מופלאה הטבעו בו, כך אנו מבקשים שימשיך להיות מצבו של עם ישראל בעולם, ע"י התורה המופלאה שניתנה לו.

"וכן יתן אל לבו באהבת עולם, הדבק הענין האלקי בעדה המוכנת לקבולו כהדבק האור במראה הזכה (כלומר, הדבקות הענין האלקי בפני ישראל היא ענין טבעי), ושהתורה מאצלו התחלת חכם ממנו להראות מלכותו בארץ כהראותה בשמים (כלומר, נתינת התורה לעולם באה להביא את

מלכות ה' בארץ, כשם שהיא מנטטאת בשליטתו בגרמי השמים בהנהגה הטבעית), ולא יזדה החכמה שיברא מלאכים בארץ, אבל אדם מוצע ודם-מתגברים בהם הטבעיים ומתנצחים בהם המדות (הבורא הליט שבשמים ישרתו אותו המלאכים והגלגלים, ויתגלה רצונו היינו כבודו באופן אינסטינקטיבי, ואילו בארץ יתגלה כבודו היינו רצונו כמו שגילה לעמ"י בתה"ק, ע"י בני אדם שהם בשר - הם עם יצרים והתמדודיות), טובך אפוא, ש'הודי', הוא זה שמגלה את אור ה' בעולם, וזוהי שאיפתו בחיים.

הבקשות הן על כללות עם ישראל

עוד מקדים ריה"ל להסביר, שהבקשות בתפילה אינן בקשות פרטיות, אלא בקשות על צורכי הציבור כולו. למשל, היהודי אינו מבקש על עצמו שיבריא ממחלתו, אלא הוא מבקש על כל חולי ישראל שיבריא, וממילא הוא נכלל בתוכם, וזו עניינה המיוחד של התפלה, ויש בזה ענין מהותי עמוק, מקובל להסביר שברכות הבקשות נחלקות לשני חלקים: החלק הראשון ברכות פרטיות - חונן הדעת, השיבנו, סלה לנו, נאלה, רפואה, ברך עלינו (פנסה) ורק החלק השני הוא ברכות כלליות - קיבוץ גלויות, השיבה שופטינו, עונש המלשינים, על הצדיקים, בונה ירושלים, צמח דוד (ששיר), ריה"ל כאמור אינו מבאר כך, לשיטתו כל הברכות הן ברכות כלליות ולא פרטיות, התפילה היא על הדעת של כל ישראל, ועל התשובה של כל ישראל, ועל הסליחה של כל ישראל, וכו', והמקום היחיד לתפילות הפרט, הוא אחר שגמר את בקשות הכלל, בסוף הבקשות לפני חתימת שומע תפילה שם יוכל לבקש על עצמו, וכלשונו: "ויצמד לתפלה... בברכות הכוללות כל ישראל, כי הבקשה והתפלה במה שמתחבר בו היחיד, אינם אלא מן הרשות, וכבר נקבעו לזה מקום בשומע תפלה למי שהוא רוצה".

נקודה נוספת המשולפת לכל הברכות, לפי ביאורו של ריה"ל, היא גובהן ורוחניותן של הבקשות, במבט ראשון נראות הברכות פשטניות, אך ריה"ל מבאר אותן ביאור נפלא המגלה על עליונותן, למשל, בברכת חונן הדעת, מסביר ריה"ל שאין עניין הדעת שיהיה אדם משכיל ואינטלקטואל, אלא כל ענין השכל הוא שיוכל על ידו להתקרב לאלוקיו, ועל-כן נסמך לברכת השיבנו לומר שאנו רוצים דעת כזו המביאה את האדם להשיבנו, "בקשת השכל והדעת, שבהם יגיע האדם להתקרב אל אלקיו, על כן הקדים חונן הדעת, סמוכה אל מה שאחריה, רצוני לומר: הרוצה בתשובה, כדי שתהיה החכמה והדעת והבינה היא בדרך התורה והעבודה, כמו שהוא אומר: השיבנו אבינו לתורתך", וכן על זה הדרך הוא מבאר את כל עניין התפילה.

אחר שריה"ל גילה לנו פן חדש בהבנת הבקשות, א' שהם רק עבור כל כנסת ישראל ב' שהם עבור עניינים רוחניים, והובנה הקדמת ברכת 'יוצר' לאהבת עולם, להגדיר את האומה הישראלית כמגלה כבוד שמיים בעולם, ועל כך כל בקשותינו, שוב פשוט שאין תנועת הבקשה סותרת לתנועת הדבקות, אלא אדרבה היא משלימה אותו, בבוא האדם לבקש שיתגלה כבוד שמיים ע"י כלל ישראל, שיהיה להם את כל הכלים להביא את מלכותו לארץ, ויהיה בתכלית השלמות הגופנית, שאכן תהיה מלכות השם בארץ, כנשמת מושלמת בגוף שלם, והכל על מקומו יבוא בשלום.

מתוך הערפילים - רבינו בחיי (ב')

אמנם קביעת תאריך זה כתאריך הופעת הספר עוררה מחלוקת גדולה בקרב חוקרי תורתו, משום שישנם יסודות

בספרו הדומים מאוד בתוכנם לתורות שכתב אבן גבירול בספרו 'תיקון מידות הנפש', ולכן היו שסברו שרבינו קיבל את היסודות הללו מתוך ספרו של אבן גבירול, ואם כן לא יכול להיות שספר חובות הלבבות נכתב כבר בשנת ד' אלפים ת"ת, בגלל שספרו של אבן גבירול 'תיקון מידות הנפש' רק הופיע בשנת ד' אלפים תת"ה, ולכן היו שקבעו שספרו של רבינו נכתב רק בשנת ד' אלפים תת"מ, אמנם דעת רוב ככל החוקרים הינה ש'חובות הלבבות' כן נכתב כבר בשנת ת"ת, וזה שישנם בחובות הלבבות דברים שכתובים בספר 'תיקון מידות הנפש', אינו מחייב שרבינו שאב את רעיונותיו מאבן גבירול, אלא יתכן ששניהם למדו מאותו רב וכדל'.

בפרק הקודם סקרנו בקצרה את מעבר מרכזי התורה הגדולים (בשנת ה' אלפים ת"ת) מארצות ערב ובראשן בבל, לספרד ויתר ארצות אירופה, בפרק זה ננסה להביא כמיטב יכולתנו כמה שהעלינו בידינו מתולדותיו של רבינו.

ושמי לא נודעתי להם

ערפל כבד אופף את כל תולדותיו של רבינו, ומועטות ודלות הן הידיעות הבינוגרפיות על חייו, אמנם דבר פלאי הוא שאין אנו יודעים כמעט ולא כלום על מחבר הספר הנפלא "חובות הלבבות", שזכה, והתקבל ספרו בתור ספר יסוד - אין אנו יודעים לא את מקומו ולא את זמנו, ואף לא, למרבה התימהון, את ההיגיו הנכון של שמו, ואכן ישנם רבים שאינם יודעים איך להגות את שמו, משום שאצל הספרדים מקובל לבטא: בְּחַיִּי, ואצל האשכנזים: בְּחַיִּי או בְּחַיִּי. אמנם יש מן החוקרים שסוברים שהי"ד הינה בכלל יוד פתוחה - בְּחַיִּי (על משקל השם

יְחַיִּי). ישנה גם סברה, שבטאו את השם: בְּחַיִּי על משקל זְכַיִּי או זְכַיִּי. אולם נראה, שבמקרה זה, דווקא אצל האשכנזים נשמר הביטוי הנכון והראיה לכך היא, שאצל הספרדים הפורטוגזים מצינו את השם - בְּחַיִּיֵאל, לכן נוטה הדעת לומר שהשם בחיי הוא קצור מן בְּחַיִּיֵאל או בְּחַיִּיֵאל.

מפי המתרגם, אבן תיבון, אנו יודעים רק, שרבינו בחיי היה מחכמי ספרד, ושמו ושם משפחתו היה: בחיי בן יוסף אבן פקודא ושהיה דיין, (יש גם שיערו שהוא היה מסרוגסה, מקום שבתם של אבן גבירול)

חיבוריו הנוספים

רבינו כתב גם שירים שתוכנם תוכחות ובקשות, ביניהם יש גם פיוט בשם "ברכי נפשי".

סערה רבה עורר גילוי הספר העתיק 'תורות הנפש' שהתגלה בספרייה הלאומית בפרזי בשנת תרנ"ד, ספר זה (הכתוב בערבית) יוחס על ידי חוקרים רבים לרבינו, וגילוי זה עורר סערה רבה שכן עד אז לא היה ידוע על ספרים נוספים שרבינו חיבר, הסערה גברה כשראו שבספר 'תורות הנפש' מובאים עוד ספרים שכתב מחבר הספר (ספר הייבו, ספר השיטה, ועוד), ואם נאמר שספר זה נכתב על ידי רבינו יוצא שישנם עוד כמה וכמה ספרים שרבינו כתב שלא זכינו לאורם. עד זמנינו עדיין לא עלתה מסקנה ברורה האם הספר הזה אכן נכתב על ידי רבינו. וחוסר בהירות זו נוספה אל הערפילים האופפים כל פרט ופרט בחיי רבינו בחיי..

המשך יבוא...

תאריך הופעת ספרו

אולם למרות חוסר הבהירות המוחלטת בנוגע לחייו, הרי שבנוגע לשנת הופעת ספרו ישנה השערה די מבוססת, לפי דעת רוב החוקרים ספרו הופיע בשנת ד' אלפים ת"ת, ותאריך זה, נמצא רשום בשולי כתב-יד ערבי עתיק של הספר.

לבקשת רבים ניתן להירשם לקבלת הגיליון במייל כל שבוע, באמצעות שליחת בקשה למייל: kadmaa.m@gmail.com

יוצא לאור ע"י מכון "קדמה" ובשיתוף עמותת קדושי מירון עורכים: הרב מרדכי ארנסטר, הרב ברוך הערשלער, הרב שמעון ליברמן להערות והארות: kadmaa10@gmail.com

